ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО АГРЕСІЇ В РОЗВ'ЯЗАННІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ПИТАНЬ

С. Л. Кравчук *(м. Київ)*

Представлено результати емпіричного дослідження особливостей ставлення студентської молоді з різними цінностями та особистісними характеристиками до агресії в розв'язанні політико-правових питань. У ході емпіричного дослідження з'ясовано, що студенти, які вважають, що агресія є прийнятною в політиці та у вирішенні політико-правових питань, мають більш виражені показники невротичності, реактивної агресивності, дратівливості та спонтанної агресивності порівняно із студентами, які не дотримуються таких поглядів. Натомість у студентів, які відкидають агресію в політиці й у вирішенні політико-правових питань, більшою мірою виявлені схильність до саморозвитку, креативність, активні соціальні контакти, духовне задоволення, духовність та моральність – на противагу першій групі студентів. Визначено чинники, які, згідно з уявленнями молоді, провокують людей на протиправну поведінку: безконтрольність і безкарність злочинних організацій; корупція; протиправна поведінка представників влади; бідність населення; несправедливість, нерівність у правах, порушення прав громадян; деформація моральних цінностей; відсутність чітких норм та законів; негативні емоції; низький рівень особистої відповідальності; невпевненість у майбутньому; острах за безпеку родини та особисту безпеку.

Ключові слова: агресія, агресивна поведінка, політико-правова сфера, цінності, духовність.

Постановка проблеми. Законність та правопорядок тісно пов'язані з правом як регулятором суспільних відносин. Одним із важливих завдань сучасної Української держави є формування громадянського суспільства з розвиненими громадянськими і демократичними інститутами та високим рівнем правозаконності, що передбачає належний рівень самоорганізації людей для захисту своїх прав та інтересів. Політико-правова сфера визначає реалізацію владно-політичних і суспільно-правових відносин у державі. Основна мета правової держави полягає в розширенні прав особистості, удосконаленні конституційно-правових механізмів їх реалізації та захисту.

Сьогодні в Україні у більшості громадян, на жаль, низький рівень політико-правової культури, а в суспільстві наявні серйозні проблеми щодо належного дотримання прав людини. Ситуація, коли кожний день на сході країни гинуть люди, є, безперечно, трагічною для всіх нас. Війна здатна залишити відбиток на декількох наступних поколіннях. В осіб, які пережили травму війни, змінюється ставлення до навколишнього світу.

Водночас не опрацьована вчасно травма може призвести як у дорослих, так і в дітей до насилля, агресії, суїциду, різного роду залежностей.

Матеріальне становище переважної частини населення останнім часом істотно погіршилося. Більшість людей живуть за межею бідності. Значно зросла кількість безробітних, безпритульних. Падіння рівня життя призводить до тих чи тих девіацій, зокрема до зростання злочинності. Соціально негативний характер девіацій деструктивний як для особистості, так і для суспільства. Засоби масової інформації все частіше повідомляють про протиправну та асоціальну поведінку. Загалом стан українського суспільства сьогодні характеризується ціннісно-нормативною дезінтеграцією. За таких умов молодь перебуває в ситуації зміни цінностей, а також вибору власних пріоритетів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз психологічних теорій, присвячених поясненню природи та етіології агресії, свідчить, що на сьогоднішній день у психології існують різні тлумачення феномену агресії та, відповідно, його оцінки як позитивного, так і негативного явища. Слово “агресія” (англ. – aggression) походить від латинського adgradi (де “ad” – на, “gradis” – ступати, просуватися), що означає “рухатися на”, “наступати”. Проблему агресії та агресивної поведінки досліджували свого часу З. Фройд, К. Лоренц, К. Абрахам, М. Кляйн, А. Адлер, К. Горні, Е. Фромм, Дж. Доллард, Н. Міллер, Л. Берковіц, А. Бандура, Е. Аронсон, Р. Берон, Д. Річардсон, К. Бютнер, К. Е. Ізард, Г. Паренс, Ф. С. Перлз, Х. Гекгавзен, Є. П. Ільїн, М. В. Алфімова, В. І. Трубников, І. Б. Бойко, М. Л. Бутовська, В. М. Крайнюк, М. Д. Левітов, О. К. Осницький, А. О. Реан, Ф. С. Сафуанов, З. Шасварі, Ю. Б. Можгінський, Т. Г. Рум’янцева, О. О. Смирнова, Г. Р. Хузєєва, С. Г. Шебанова, R. Ardrey, L. J. Saul, A. H. Buss, G. R. Patterson, G. Rochlin, G. Borgia, S. Feschbach, K. A. Dodge, A. Campbell, J. T. Tedeschi, J. P. Scott, E. E. Williams, S. A. Lloyd, W. Mischel та ін.

Згідно з психоаналітичним підходом, яскравим представником якого є З. Фройд [10], агресія за своєю природою інстинктивна. У своїх ранніх працях дослідник зазначав, що вся людська поведінка походить, прямо чи непрямо, з еросу – інстинкту життя, енергія якого спрямована на його збереження та відтворення. У загальному контексті Фройд розглядав агресію як реакцію на блокування чи руйнування лібідозних імпульсів. Утім, через досвід насилля Першої світової війни він поміняв свою думку щодо природи та етіології агресії. Усю людську поведінку Фройд відтепер розглядав як результат складної взаємодії другого основного інстинкту – танатосу (прагнення до смерті) – з еросом (інстинктом життя) [10, с. 440]. Енергія танатосу спрямована на руйнування та припинення життя. На переконання Фройда, між еросом і танатосом існують постійна напруга та гострий конфлікт, а інші механізми, наприклад зміщення, мають спрямовувати енергію танатосу назовні, в напрямку від “Я”. Танатос непрямо призводить до того, що агресія виводиться назовні та спрямовується на

інших. З одного боку, положення про інстинктивне прагнення до смерті в теорії психоаналізу є одним з найбільш суперечливих, а з другого – навіть у більшості критиків психоаналізу знаходило підтримку твердження, що природа агресії пов'язана з вродженими, інстинктивними силами.

Схожу думку на природу та етіологію агресії висловлює К. Лоренц, вважаючи, що агресія бере початок з вродженого інстинкту боротьби за виживання, який притаманний усім живим істотам, включаючи і людину (див. [6]).

А. Адлер на 15 років раніше за З. Фройда вказував на існування агресивного мотиву, зазначаючи, що агресивність є невід'ємною якістю психічного життя, що організує діяльність людини. У подальшому Адлер змінив свою думку щодо вродженості та незалежності агресивного мотиву, вважаючи, що він підпорядковується прагненню до зверхності як більш сильному мотиву. На думку дослідника, існує кілька шляхів реалізації агресивного мотиву. Стриманий агресивний мотив виявляється у створенні жорстоких образів у мистецтві та фантазіях, описі різних жахів в історії людства та індивідуальному житті. Сильний агресивний мотив часом впливає на вибір професії. Придушений агресивний мотив і прихована жорстокість можуть виявлятися в інтересі до поховань, кладовищ, в увазі до смерті, у забобонах, у страху хвороби та інфікування, у боязні бути похованим живим. Згідно з Адлером, агресивний мотив знаходить своє втілення і в політиці [1].

Е. Фромм пропонує розглядати два істотно різних види агресії: оборонну, або "доброякісну", агресію, яка має біологічне походження та служить виживанню людини, і "злоякісну" агресію як деструктивність та жорстокість, які властиві людині та зумовлюються різними психологічними і соціальними чинниками [11].

Згідно з теорією фрустрації-агресії, яку представляють Дж. Доллард і Н. Міллер, агресія – це результат фрустрацій, розчарування внаслідок неможливості подолати перешкоди, які виникають на шляху цілеспрямованих дій суб'єкта (див. [6, с. 39]). Слід зазначити, що результати багатьох емпіричних досліджень показують, що не існує однозначного зв'язку між агресією і фрустрацією: агресія не обов'язково пов'язана з фрустрацією. Н. Міллер одним із перших уніс серйозні поправки у фрустраційну теорію агресії, зауваживши, що в кожної людини є певний набір реакцій на фрустрацію. Ці реакції можуть бути впорядковані в певну ієрархію збуджень, у якій агресивне збудження займає ту чи ту позицію.

Найбільш значні уточнення та поправки у фрустраційну теорію агресії вніс Л. Берковіц. На думку дослідника, фрустрація не буде спонукати до агресії, якщо вона не переживатиметься як неприємна подія. Міра аверсивності фрустраційної ситуації повинна виявитися достатньою для актуалізації негативних емоцій [3, с. 70].

Згідно з когнітивними моделями агресії основними детермінантами агресії є емоційні та когнітивні процеси. Наприклад, Д. Зілманн,

роз'яснюючи свою модель переведення збудження, зазначає, що для виникнення агресії необхідно, щоб під час оцінювання ситуації роздратованість була інтерпретована як гнів (цит. за: [12, с. 35]). На думку вченого, у виникненні зв'язку між ситуацією та агресивною реакцією вирішальне значення відіграє атрибуція психологічного роздратування. При цьому Зілманн, наголошуючи на важливості когнітивних процесів, вказує і на внесок фізіологічного збудження.

А. Бандура в теорії соціального научіння визначає агресію як явище соціальне, як форму поведінки, засвоєну в процесі спостереження сцен агресії та врахування її очевидних наслідків для агресивної людини [2].

Близькою до теорії соціального научіння А. Бандури є інформаційно-процесуальна модель Л. Р. Х'юсманна, згідно з якою агресивна поведінка контролюється поведінковим репертуаром, що набувається в процесі ранньої соціалізації. З цього поведінкового досвіду створюються сценарії як абстрактні когнітивні уявлення, що містять типові риси критичної ситуації, очікування щодо поведінки учасників ситуації та щодо наслідків обраних варіантів поведінки (див. [12, с. 41]). Дослідник висновує, що сценарії – це набори стійко пов'язаних у пам'яті понять, які вміщують у собі причинні зв'язки, цілі та плани дії. На думку Х'юсманна, багатократні репетиції можуть приводити до закріплення та універсалізації сценарію, зокрема до формування агресивного сценарію.

На основі узагальнення наукових досліджень з проблеми природи та етіології агресії було визначено базові положення теоретичної моделі вивчення ставлення студентської молоді до агресії в розв'язанні політико-правових питань. Ми виходили з того, що агресія як поведінковий вияв – це поведінка, що характеризується спрямованістю, по-перше, на заподіяння шкоди неживим об'єктам, по-друге, на здійснення дій, які спричиняють шкоду (фізичну, моральну чи матеріальну) живим істотам, котрі виявляють мотивацію уникнення такого ставлення. Агресія як психічний стан на певний час обумовлює ставлення до самої людини і до інших об'єктів (живих і неживих) та характеризується пізнавальним, емоційним та вольовим компонентами. Агресія як об'єкт потреби виступає метою і мотивом поведінки, як самостійна цінність. Агресивність як властивість особистості, по-перше, виступає як мотиваційна тенденція, внутрішнє спонукання до здійснення агресивних дій; по-друге, відображає відносно стабільну готовність до агресивних дій у найрізноманітніших ситуаціях за наявності потенційно агресивного сприймання та потенційно агресивної інтерпретації як стійкої особистісної особливості світосприймання та світорозуміння; по-третє, характеризується наявністю деструктивних тенденцій у відносинах з іншими людьми.

Нас цікавить проблема ставлення студентської молоді до агресії в політиці, у вирішенні політико-правових питань та чинників протиправної поведінки людей у суспільстві.

Мета статті: визначити особливості зв'язку ставлення студентської молоді з різними цінностями та особистісними характеристиками до агресії в політиці та у вирішенні політико-правових питань.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нашому дослідженні взяли участь 210 осіб (116 жінок та 94 чоловіки) – студенти Київського національного університету імені Тараса Шевченка, університету "Крок", Київського національного лінгвістичного університету.

Для дослідження психологічних особливостей цінностей, особистісних властивостей та неконструктивної поведінки ми використовували такі емпіричні методи дослідження: 1) фрайбурзький особистісний опитувальник (FPI) Дж. Фаренберга (J. Fahrenberg), Р. Гампела (R. Hampel), Х. Зелга (H. Selg); 2) опитувальник термінальних цінностей І. Г. Сєніна; 3) опитувальник оцінки життєвих цілей і цінностей Ж. Нюттена; 4) авторська дослідницька анкета, спрямована на дослідження неконструктивної поведінки в політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту.

З вибірки (210 осіб) за результатами авторської дослідницької анкети ми сформували дві групи досліджуваних – залежно від їхніх поглядів на прийнятність агресії у вирішенні політико-правових питань. Перша група – це ті учасники дослідження (56 студентів), які вважають, що в політиці, у вирішенні політико-правових питань агресія є прийнятною. Другу групу (теж із 56 студентів) утворили ті, хто має щодо цього протилежну думку.

На основі однофакторного дисперсійного аналізу було виявлено значущі відмінності між двома групами досліджуваних щодо їхніх індивідуально-психологічних характеристик (табл.).

Результати порівняння середніх значень за однофакторним дисперсійним аналізом засвідчили, що досліджувані групи 1, які вважають, що агресія є прийнятною в політиці та у вирішенні політико-правових питань, мають більш виражені показники невротичності, реактивної агресивності, дратівливості та спонтанної агресивності порівняно з досліджуваними групи 2, які не дотримуються таких поглядів. Урівноваженість більшою мірою властива досліджуваним, які вважають агресію неприйнятним у політиці та у вирішенні політико-правових питань засобом на противагу досліджуваним групи 2, які думають інакше.

Виявлено також значущі відмінності між двома групами досліджуваних щодо вираженості термінальних цінностей. Так, у досліджуваних, які вважають агресію неприйнятною в політиці та у вирішенні політико-правових питань (група 2), більш виражені порівняно з досліджуваними, які так не вважають, здатність до саморозвитку, креативність, активні соціальні контакти та духовне задоволення.

Студенти – противники агресії в політиці та у вирішенні політико-правових питань – на відміну від її прихильників (групи 1) – більшою мірою прагнуть: 1) до самовдосконалення, вважаючи, що потенційні можливості людини майже не обмежені і тому в першу чергу в житті необхід-

но домагатися найбільш повної їх реалізації; 2) до реалізації своїх творчих можливостей, подолання стереотипів та урізноманітнення свого життя; 3) до налагодження доброзичливих взаємовідносин з іншими людьми, оскільки для них важливі всі аспекти людських взаємовідносин; 4) до отримання морального задоволення в усіх сферах свого життя, адже вони схильні думати, що головне – це робити те, що є цікавим і що дає внутрішнє задоволення.

Таблиця

Відмінності між двома групами учасників щодо індивідуально-психологічних характеристик

Показники	Групи учасників дослідження	Середнє значення	Рівень значущості
невротичність	група 1 група 2	7,0536 4,4821	$p < 0,001$
спонтанна агресивність	група 1 група 2	6,1071 4,5536	$p < 0,001$
дратівливість	група 1 група 2	6,7321 5,0357	$p < 0,001$
врівноваженість	група 1 група 2	4,5893 6,8750	$p < 0,001$
реактивна агресивність	група 1 група 2	6,9107 4,8214	$p < 0,001$
власний престиж	група 1 група 2	7,8929 8,2857	$p > 0,05$
високе матеріальне становище	група 1 група 2	8,4821 8,6964	$p > 0,05$
креативність	група 1 група 2	4,3393 7,6429	$p < 0,001$
активні соціальні контакти	група 1 група 2	5,5357 7,6250	$p < 0,001$
саморозвиток	група 1 група 2	5,9821 7,7679	$p < 0,001$
досягнення	група 1 група 2	6,4286 6,7321	$p > 0,05$
духовне задоволення	група 1 група 2	4,0893 6,1964	$p < 0,001$
збереження власної індивідуальності	група 1 група 2	6,3036 6,4464	$p > 0,05$
духовність та моральність	група 1 група 2	10,0893 12,1964	$p < 0,001$

У результаті проведення однофакторного дисперсійного аналізу не було виявлено значущих відмінностей між двома групами досліджуваних за такими термінальними цінностями, як власний престиж, високе матеріальне становище, досягнення, збереження власної індивідуальності (див. табл.).

Понад половину опитаних студентів (56,19%, тобто 118 із 210), вважають, що в ситуації воєнного конфлікту державні інститути та суспільство в цілому провокують агресивність та протиправну поведінку особистості. Утім, 82 студенти (39,05%) так не вважають, а 10 студентів (4,76 %) не визначилися з відповіддю або обрали інший варіант.

На запитання "Що саме в суспільстві провокує людей на протиправну поведінку?" студенти відповіли так: 1) безконтрольність, безкарність злочинних організацій, можливість відкупитися в державних структурах (27,62%); 2) корупція (18,56%); 3) протиправна поведінка представників влади (12,86); 4) низький матеріальний рівень, бідність (6,67); 5) несправедливість, нерівність у правах, порушення прав громадян (6,19%); 6) деформація моральних цінностей (5,24%); 7) нечіткість норм та законів (4,76%); 8) негативні емоції (4,76%); 9) низький рівень особистої відповідальності (4,76%); 10) невпевненість у майбутньому (4,29%); 11) острах за безпеку родини та особистій безпеці (4,29%).

Досліджуваним, які вважають агресію недопустимою, неприйнятною в політиці та у вирішенні політико-правових питань, порівняно з тими, хто має щодо цього інші погляди, властиві більш виражені духовність та моральність (див. табл.). Останні чесноти особистості тісно пов'язані з культурою суспільства завдяки взаємопроникненню ціннісних уявлень суспільства в ціннісно-нормативну свідомість особистості. І це зрозуміло, адже особистість сприймає навколишній світ крізь призму цінностей, які виконують функцію оцінювання та осмислення соціальної дійсності. Цінності – це те, що становить особливу значущість для особистості, соціальної групи, соціальної спільноти та соціуму.

На думку І. Д. Беха, особистісне зростання – це процес поєднання у свідомості людини загальноприйнятої, універсальної системи духовних цінностей (як етично-змістовних законів Істини, Добра, Краси) із системою особистісних цінностей (як безкорисливої і дієвої Любові людини до людини; Любові як вихідної цінності в становленні морально-відповідального життя) [4, с. 63]. М. В. Савчин зазначає, що духовність є характеристикою світогляду, який охоплює вищі цінності суспільства: свободу, справедливість, благодійність, героїзм, демократію тощо [9, с. 138]. Отож духовність слід розглядати як результат прийняття загальнолюдських цінностей, етичних норм, духовної культури. На думку Е. О. Помиткіна, духовність потрібно розглядати як соціально-моральну цінність, сутність якої виражається в здатності пізнавати, творити світ з добром для людей, у гуманізмі, толерантності, позитивній свободі [8]. У розумінні В. В. Знакова духовність людини, кожного члена суспільства породжується в процесі засвоєння людиною значень, об'єктивованих у суспільній свідомості та виявлення "прихованих" за значеннями смислів [7, с. 106]. Духовність як одна із сутнісних категорій людського буття виражає здатність особистості до творення культури та самоствердження. Згідно з М. Й. Боришевським, духовність – це багатовимірна система,

складниками якої є відповідні утворення в структурі свідомості та самосвідомості особистості. У них віддзеркалюються її моральні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності, до інших людей, до себе самої, що стали суб'єктивно значущими регуляторами активності [5, с. 64]. Духовність – особливий стан, що характеризується зосередженням на переживанні духовних цінностей. Вона відображає ціннісне ставлення до вищих смислів буття і розкривається в моральності особистості. Вияви духовності людини – це її здібності і потреби щодо пізнання світу, самої себе, свого місця у світі, прагнення до створення нових форм суспільного життя. Саме тому духовність можна розглядати як найвищий рівень розвитку особистості, на якому беззаперечні людські цінності забезпечують мотиваційну та смислову регуляцію її поведінки.

Висновки.

1. Студенти, які вважають, що агресія є прийнятною в політиці та у вирішенні політико-правових питань, мають більш виражені показники невротичності, реактивної агресивності, дратівливості та спонтанної агресивності порівняно із студентами, які не дотримуються таких поглядів.

2. У студентів, які вважають агресію неприйнятною в політиці та у вирішенні політико-правових питань, більш виражені здатність до саморозвитку, креативність, активні соціальні контакти та духовне задоволення порівняно із студентами, які так не вважають.

3. Студенти, які переконані, що агресія є недопустимою в політиці та у вирішенні політико-правових питань, мають більш виражену духовність та моральність порівняно із студентами, які це заперечують.

4. Студенти вважають, що в суспільстві на протиправну поведінку людей провокують такі чинники: 1) безконтрольність, безкарність злочинних організацій, можливість відкупитися в державних структурах; 2) корупція; 3) протиправна поведінка представників влади; 4) низький матеріальний рівень, бідність; 5) несправедливість, нерівність у правах, порушення прав громадян; 6) деформація моральних цінностей; 7) нечіткість норм та законів; 8) негативні емоції; 9) низький рівень особистої відповідальності; 10) невпевненість у майбутньому; 11) остах за безпеку родини та особисту безпеку.

Перспективою нашого дослідження є вивчення соціально-психологічних чинників агресивної поведінки молоді в політико-правовій сфері в умовах воєнного конфлікту.

Література

1. *Адлер А.* Понять природу человека / А. Адлер. – СПб. : Академ. проект, 1997. – 357 с.
2. *Бандура А.* Теория социального научения / А. Бандура. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.
3. *Берковиц Л.* Агрессия: причины, последствия и контроль / Л. Берковиц. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2007. – 510 с.

4. *Бех І. Д.* Особистісно зорієнтоване виховання : [наук. метод. посіб.] / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
5. *Боришевський М. Й.* Духовність в особистісних вимірах / М. Й. Боришевський // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка АПН України. – К., 2008. – Т. 10, част. 4. – С. 61–69.
6. *Бэрон Р.* Агрессия / Р. Бэрон, Д. Ричардсон. – СПб. : Питер, 1998. – 336 с.
7. *Знаков В. В.* Духовность человека в зеркале психологического знания и религиозной веры / В. В. Знаков // Вопросы психологии. – 1998. – № 3. – С. 104–114.
8. *Помиткін Е. О.* Психологія духовного розвитку особистості : [монографія] / Е. О. Помиткін. – К. : Наш час, 2007. – 280 с.
9. *Савчин М.* Духовний потенціал людини (Навчальне видання) : [монографія] / М. Савчин. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. – 508 с.
10. *Фрейд З.* Психология бессознательного : [сб. произведений] / З. Фрейд; ред. М. Г. Ярошевский. – М. : Просвещение, 1990. – 448 с.
11. *Фромм Э.* Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. – М. : Прогресс, 1994. – 327 с.
12. *Фурманов И. А.* Агрессия и насилие: диагностика, профилактика и коррекция / И. А. Фурманов. – СПб. : Речь, 2007. – 480 с.

Reference

1. Adler, A. (1997). *Ponyat prirodu cheloveka* [To understand human nature]. St. Petersburg: Akademicheskiy proekt Publ. (rus).
2. Bandura, A. (2000). *Teoriya sotsialnogo naucheniya* [The theory of social learning]. St. Petersburg: Evraziya Publ. (rus).
3. Berkovic, L. (2007). *Agressiya: prichiny, posledstviya i kontrol* [Aggression: causes, consequences and control]. St. Petersburg: Praym-Evroznak Publ. (rus).
4. Bekh, I. D. (1998). *Osobystisno zorientovane vykhovannia* [Personally oriented education]. Kyiv: IZMN Publ. (ukr).
5. Boryshevskyi, M. J. (2008). Dukhovnist v osobystisnykh vymirakh [Spirituality in personality measurement]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii* [The problem of general and pedagogic psychology], vol. 10. part 4, 61–69 (ukr).
6. Beron, R., and Richardson, D. (1998). *Agressiya* [Aggression]. St. Petersburg: Piter Publ. (rus).
7. Znakov, V. V. (1998). Dukhovnost cheloveka v zerkale psihkologicheskogo znaniya i religioznoy very [The spiritual man is in the mirror of psychological knowledge and religious faith]. *Voprosy psikhologii* [Questions of psychology], 3, 104–114 (rus).
8. Pomytkin, E. O. (2007). *Psykholohiia dukhovnoho rozvytku osobystosti* [The psychology of spiritual development of personality]. Kyiv: Nash chas Publ. (ukr).
9. Savchyn, M. (2010). *Dukhovnyi potentsial liudyny* [Human spiritual potential]. Ivano-Frankivsk: Misto NV Publ. (ukr).
10. Freud, S. (1990). *Psikhologiya bessoznatelnogo* [Psychology of the unconscious]. Moscow: Prosveshcheniye Publ. (rus).
11. Fromm, E. (1994). *Anatomiya chelovecheskoy destruktivnosti* [The Anatomy of human destructiveness]. Moscow: Progress Publ. (rus).

12. Furmanov, I. A. (2007). *Agressiya i nasiliye: diagnostika, profilaktika i korrektsiya* [Aggression and violence: diagnostics, prevention and correction]. St. Petersburg: Rech Publ. (rus).

Кравчук С. Л. Особенности отношения студенческой молодежи к агрессии в решении политико-правовых вопросов

Представлены результаты эмпирического исследования особенностей отношения студенческой молодежи с разными ценностями и личностными свойствами к агрессии в решении политико-правовых вопросов. В процессе эмпирического исследования выявлено, что студенты, которые считают, что агрессия является приемлемой в политике и в решении политико-правовых вопросов, имеют более выраженные показатели невротичности, реактивной агрессивности, раздражительности и спонтанной агрессивности по сравнению со студентами, которые не придерживаются такого мнения. В тоже время у студентов, отрицающих агрессию в политике и в решении политико-правовых вопросов, более выражены склонность к саморазвитию, креативность, активные социальные контакты и духовное удовлетворение, духовность и моральность – в отличие от первой группы студентов. Определены факторы, которые, согласно представлениям молодежи, провоцируют людей на противоправное поведение: бесконтрольность и безнаказанность преступных организаций; коррупция; противоправное поведение представителей власти; бедность населения; несправедливость, неравенство в правах, нарушение прав граждан; деформация нравственных ценностей; отсутствие четких норм и законов; негативные эмоции; низкий уровень личной ответственности; отсутствие уверенности в будущем; отсутствие уверенности в безопасности семьи и личной безопасности.

Ключевые слова: агрессия, агрессивное поведение, политико-правовая сфера, ценности, духовность.

Kravchuk S. L. Features of student youth's attitude towards aggression in resolving political-and-legal issues

The results of empirical study of features of student youth's attitude towards aggression in resolving political-and-legal issues with values and personal characteristics are defined.According to the results of empirical study it was determined that the indicators of neuroticism, reactive aggression, irritability, and spontaneous aggression of those students who believe that aggression is acceptable in policy and resolving political-and-legal issues are more frank in comparison with those students who do not adhere to this viewpoint. It is determined that self-development, creativity, active social contacts, spiritual satisfaction, spirituality, and morality are more frank of those students who consider aggression unacceptable in policy and resolving political-and-legal issues than the same of those students who do not share this position. The factors which provoke one'sillegal behaviour, according to the ideas of youth, are determined, and they are: uncontrollableness and impunity of criminal organizations; corruption; illegal behaviour of the authorities; poverty of the population; injustice and inequality of rights, violation of citizens' rights; deformation of moral values; the lack of clear norms and laws; negative emotions; low level of personal responsibility; the lack of confidence in future; the lack of confidence in family and personal safety.

Key words: aggression, aggressive behaviour, political-and-legal sphere, values, spirituality.